

Originalni naučni rad

UDK 364.4:316.343.....

DOI 10.7251/SVR1510011C

SOCIJALNA SIGURNOST KAO IZAZOV I FAKTOR DRUŠTVENOG RAZVOJA U REPUBLICI SRPSKOJ

Doc. dr Mira Ćuk¹

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci

Apstrakt: Sigurnost je opšta kulturna i etička vrijednost koja je u direktnoj korelaciji sa društvenim razvojem. Potreba za sigurnošću spada u red osnovnih potreba i u kriznim i besperspektivnim situacijama dominira nad pravdom, slobodom i jednakosti. Društveni razvoj u tranzicijskim uslovima nosi mnoge izazove i rizike koji dovode do gubljenja perspektive i povećane nesigurnosti u svim sferama ličnog, porodičnog i društvenog života. Organizovan i sistemski odgovor savremenih društava na moguće rizike jesu i sistemi socijalne sigurnosti, čija razvijenost je mjerilo socijalnog razvoja zemlje.

Posljednjih decenija, u svim zemljama svijeta, vode se velike rasprave o socijalnoj sigurnosti. U njima se ističu dva pristupa. Prvi pristup govori o krizi socijalne sigurnosti i upućuje kritike na njen račun: suviše je skupa i veliki je teret nacionalnim ekonomijama, povećava troškove radne snage, smanjuje konkurentnost i ugrožava slobode. Drugi pristup socijalnu sigurnost vidi kao izraz kolektivne solidarnosti utemeljene na redistribuciji dohotka, koja ostvaruje velike ekonomske dobitke, jer povoljno utiče na životni standard i zdravlje stanovništva i instrument je valorizacije ljudskih resursa, zato što stabilizuje radnu snagu i pospješuje uspješnost obrazovnog sistema.

Republika Srpska, zemlja u razvoju i tranzicijska zemlja, suočena je sa krupnim problemima u održavanju postojećih sistema socijalne sigurnosti. Reforme se teško sprovode i kreću se u pravcu podsticanja lične odgovornosti za sopstvenu dohodovnu i socijalnu sigurnost, davanja većih ovlašćenja tržišnim mehanizmima i sprovođenju programa strukturalne prilagodbe koji obavezno uključuju smanjenje javnih troškova. Rad daje pregled najvećih problema u funkcionisanju sistema socijalne sigurnosti i efekte sprovedenih reformi, ukazujući na značaj socijalne sigurnosti na razvoj društva Republike Srpske.

Ključne riječi: *socijalna sigurnost, sistemi socijalne sigurnosti, reforme, društveni razvoj.*

UVOD

Ljudi imaju potrebu da se osjećaju sigurni, da su bezbjedni, zaštićeni, stabilni, oslobođeni od svakodnevnog straha, strepnje, nereda, da u uređenim i sigurnim uslovima stvaraju porodicu i žive sređen i siguran život

---

¹ Docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, E-mail: miracukfnp@gmail.com

predupređujući brojne i sigurne rizike. Zato je sigurnost kroz istoriju bila dominantna vrijednost, u nekim situacijama i ispred slobode i jednakosti. Sigurnost, kao potreba i vrijednost različito se određivala tokom istorije, a i danas različito se shvata i realizuje u praksi kako u sferi ličnog, tako i porodičnog života. U ranijim periodima obezbjeđenje sigurnijeg i spokojnijeg života više je bilo vezano za čovjekovo djelovanje prema prirodi. Razvojem nauke i tehnologije povećano je njegovo djelovanje prema društvenom okruženju i na građenje života s manje straha i neizvjesnosti. Organizovanje društva, smanjivanje i predupređenje brojnih rizika, planiranje sadašnjeg i budućeg razvoja, postaju ključni motivi i interesi za pojedinca, ali i društvo u cjelini. Savremene države i društva preuzele su odgovornost da svojim djelovanjem sprečavaju i neutrališu brojne rizike koji pogađaju pojedinca i pojedine društvene grupe kako bi smanjile nesigurnost i osigurale puni razvoj svojih građana. Jedan od organizovanih odgovora savremenih društava na različite rizike jesu "sistemi socijalne sigurnosti" koji predstavljaju institucionalizovane oblike djelovanja socijalne politike.²

Socijalna sigurnost je izraz čovjekove društvenosti, proistekla iz njegove potrebe da radi, djeluje i stvara u međusobnim vezama i odnosima sa drugim ljudima kako bi ostvario svoju društvenu i generičku suštinu. Ona se različito shvata, što je rezultat istorijskih, političkih, ekonomskih, društvenih, ideoloških i drugih uslova, tako da u različitim društvima ima različito značenje. Danas, socijalna sigurnost spada među osnovna ljudska prava, jer pripada svakom čovjeku kao pripadniku ljudske zajednice, čije se dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti ostvaruje kroz ekonomska, socijalna i kulturna prava uz pomoć države i međunarodne saradnje, a u skladu sa organizacijom i sredstvima svake države.³

Najšire shvatanje socijalnu sigurnost određuje kao "stvaranje jednakih mogućnosti pojedincima da sebi i svojoj porodici mogu obezbijediti uslove života koji će im pružiti šansu da zadovolje svoje osnovne i izvedene potrebe"⁴ ili kao "stanje u društvu u kojem se građani osjećaju sigurnim pred rizicima sa kojima se mogu suočiti"⁵. Šire shvatanje zasnovano je na shvatanju socijalne sigurnosti kao ljudskog prava, izraženo je u dokumentima Ujedinjenih nacija i ono uključuje "obavezu društva da svakom pojedincu obezbijedi i garantuje fizički integritet i odgovarajuće obrazovanje, stvaranje uslova za zaposlenje i stanovanje, kao i pravnu sigurnost u slučaju gubitka neke sposobnosti, a posebno sposobnosti za samostalno privređivanje"⁶. U užem smislu "socijalna sigurnost podrazumijeva sistem održavanja dohotka i zadovoljavanja osnovnih egzistencijalnih potreba građana"⁷, ili tendencije savremenog socijalnog osiguranja da preraste u socijalno obezbjeđenje cjelokupnog stanovništva date zemlje.⁸ Socijalna sigurnost su i mehanizmi kolektivne solidarnosti utemeljeni

---

² Pejanović, 2008.

³ Opšta deklaracija o pravima čovjeka, 1948.

⁴ Vidanović, 2006: 367.

⁵ Puljiz, Bežovan, Šućur, Zrinščak, 2005: 10.

⁶ Vidanović, 2006: 367.

⁷ Puljiz, Bežovan, Šućur, Zrinščak, 2005: 10.

⁸ Milosavljević, 1984.

na redistribuciji dohotka, ona ostvaruje humane i socijalne ciljeve i nosilac je ekonomske dobrobiti.⁹

Prema kriterijima Međunarodne organizacije rada, cilj socijalne sigurnosti je pružanje zdravstvene zaštite, kurativne ili preventivne, garantovanje egzistencijalnih sredstava u slučaju nedobrovoljnog gubitka dohotka od rada ili njegovog značajnog dijela, odnosno pružanje dodatnog prihoda osobama s porodičnim troškovima. Tako Konvencija 102. Međunarodne organizacije rada razlikuje devet sljedećih grana socijalne sigurnosti: 1. zdravstvenu zaštitu, 2. naknade za bolovanje, 3. naknade za nezaposlenost, 4. naknade za starost, 5. naknade u slučaju nesreće na poslu i profesionalne bolesti, 6. porodična davanja, 7. davanja za materinstvo, 8. davanja za invalidnost, 9. davanja za izdržavanje nakon smrti hranitelja.

Bez obzira na različita shvatanja pojedinih društava, među evropskim zemljama postoji saglasnost oko tri osnovna elementa socijalne sigurnosti, smatra Puljiz (2005). To su socijalno osiguranje, socijalna pomoć i univerzalne naknade. Socijalno osiguranje se uspostavlja kao obavezno ili dobrovoljno, zasniva se na doprinosima i omogućava osiguranicima (najčešće zaposlenima) i članovima njihovih porodica, da u slučaju nastupanja definisanog socijalnog rizika obezbjeđuju naknade koje su izvor njihove socijalne sigurnosti. Najčešći rizici koje pokriva socijalno osiguranje su: privremeno ili trajno smanjenje ili gubitak radne sposobnosti ili dohotka, starost, bolest, gubitak hranioca, nesreća na poslu i nezaposlenost. Socijalna pomoć je javna pomoć koju država daje građanima suočenim sa ekonomskim teškoćama koji po osnovu rada i socijalnog osiguranja ili drugih izvora nemaju prihode ili imaju nedovoljna sredstva za podmirivanje osnovnih životnih potreba. Socijalna pomoć se finansira iz poreza, a dodjeljuje se na osnovu provjere ukupnog imovinskog stanja pojedinca ili porodice. Univerzalne naknade se daju na osnovu statusa (državljanstva, boravka u određenoj državi ili pripadništva određenoj vulnerabilnoj grupi) i finansiraju se iz javnih prihoda. Takve naknade su starosne ili nacionalne penzije, dječiji dodaci, roditeljski dodaci, naknade osobama sa invaliditetom itd.

Zajednička karakteristika svih programa je postojanje dvije grupe prava: novčana davanja, čiji je cilj da se djelimično ili u potpunosti nadoknade gubici dohotka zbog rizika i prava na pružanje određenih usluga.¹⁰

Određenju socijalne sigurnosti treba dodati i njenu institucionalizovanost, tj. izgradnju sistema socijalne sigurnosti čija razvijenost je i mjerilo socijalnog razvoja zemlje. Sistemi su pravno utemeljeni u socijalnom zakonodavstvu i na taj način se omogućava pravna garancija da će se socijalna sigurnost realizovati u praksi. Institucionalnu strukturu sistema čine posebne državne službe ili specijalno formirane agencije ili fondovi koje imaju i određeni nivo samostalnosti, i ako su pod nadzorom države.

Postepen i kontinuiran rast socijalne države (države blagostanja) u drugoj polovini dvadesetog vijeka uključivao je i širenje socijalne sigurnosti

---

⁹ Euzeby, 1997.

¹⁰ Vuković, 2005.

kao njenog osnovnog i stabilnog obilježja iskazanog i potvrđenog u teoriji i praksi djelovanja zapadnih razvijenih država. Posljednje decenije dvadesetog i početak dvadeset prvog vijeka obilježeni su krizom socijalne države i svjetskom ekonomskom krizom, u kojima se ispoljilo niz ekonomskih i socijalnih problema, što se nužno reflektovalo i na pitanja socijalne sigurnosti i održavanje bazičnih struktura, kao i ostvarenih rezultata savremenog doba.

DRUŠTVENE PROMJENE I NJIHOV UTICAJ NA SOCIJALNU SIGURNOST

Sistemi socijalne sigurnosti u savremenom svijetu izloženi su djelovanju brojnih političkih, ekonomskih i društvenih faktora, kao što su ekonomska kriza, globalizacija, pojačan pritisak neoliberalizma, evropske integracije, tehničke transformacije itd. Ključne društvene promjene koje se dešavaju u navedenim procesima, a imaju nemjerljiv uticaj na sisteme socijalne sigurnosti u cijelom svijetu, su promjene u oblasti rada i demografska transformacija.

Usljed tehnoloških promjena, tercijarizacije i globalizacije ekonomije dolazi do nove strukture rada koja se ogleda u smanjenju zaposlenosti u proizvodnim i povećanju zaposlenosti u neproizvodnim djelatnostima, što dovodi do drugačije podjele radne snage. Na jednoj strani je visokoobrazovana i dobro plaćena radna snaga, a na drugoj nisko obrazovana i nekvalifikovana, slabo plaćena i nestalna radna snaga. Direktna posljedica takve podjele je nesklad u raspodjeli društvenih dobara, u pristupu, stvaranju i raspolaganju društvenim i prirodnim dobrima, odnosno u porastu socijalnih nejednakosti i siromaštva. Postojan i siguran posao zamjenjuju atipični oblici rada i fleksibilizacija koja uključuje više povremenog i privremenog rada.¹¹ Nezaposlenost postaje ključni socijalni problem u svim zemljama svijeta, posebno mladih ljudi i socijalno osjetljivih grupa. Promjene u strukturi rada destabilizuju sisteme socijalne sigurnosti, jer je sve manje plaćenog punog rada, teško je ostvariti kontinuiranu radnu biografiju, pogoršava se odnos zaposlenih i penzionera, značajno raste prijevremeno penzionisanje, sve je više zahtjeva za naknade, a sve manje realnih izvora.

Ključna karakteristika demografskih transformacija i jedan od najozbiljnijih problema sa kojima se suočavaju razvijene i tranzicijske evropske zemlje je starenje stanovništva. Faktori koji dovode do starenja stanovništva su opadanje stope fertiliteta (što dovodi do manjeg učešća mladih u ukupnoj populaciji), produženje očekivanog trajanja života, (a time i porast broja izdržanih, odnosno starijih od 65 godina života, što je uobičajena granica gubitka radne sposobnosti i penzionisanja) i porast udjela najstarije populacije (preko 80 godina) koja ima visoke potrebe za zdravstvenom i socijalnom njegom. U razvijenim zemljama Evropske unije učešće starijih preko 65 godina je veće od 16%, a demografska predviđanja ukazuju na mogućnost da će 2050. godine preko 27% stanovnika u ovim zemljama biti starije od 65. godina (Puljiz, 2005). U Republici Srpskoj (RS) visoko su prisutni navedeni demografski procesi. Opšta stopa nataliteta je u stalnom padu od 2007. godine, opšta stopa mortaliteta ima tendenciju stalnog rasta, tako da

---

¹¹ Puljiz, Bežovan, Šućur, Zrinščak, 2005.

se bilježi negativni prirodni priraštaj, već sedam godina. Starosna struktura se mijenja u korist sve većeg učešća staračkog stanovništva u ukupnoj populaciji. Još uvijek ne postoje novi statistički podaci o tome, a raniji trendovi ukazuju na započeti proces starenja stanovništva posebno u nekim regijama kao što su Hercegovina i Romanija koje su 1991. godine imale više od 12% starijih, tako da je procijenjeno da je 2004. godine Republika Srpska imala preko 17,6% stanovnika starijih od 65. godina, a čak 23,6% starijih od 60. godina.¹²

Povećanje udijela starih vrši snažan pritisak na sisteme socijalne sigurnosti, posebno na penzijski sistem, zdravstveni sistem i socijalne usluge (dugotrajnu socijalnu njegu) što dovodi do krize u fondovima ovih sistema i do nestašice sredstava.

Navedeni faktori i društvene promjene doveli su do žestokih rasprava oko budućnosti socijalne sigurnosti. S jedne strane, narasle su potrebe za zaštitom građana od različitih socijalnih rizika, a s druge strane, promijenili su se uslovi u kojima su uspješno funkcionisali razvijeni sistemi socijalne sigurnosti. Na osnovu toga mnogi su zaključili da su postojeći sistemi zastarjeli i da se došlo do enormno povećanih socijalnih prava i visokih troškova koji se ne mogu izdržati, prihodi se smanjuju usljed smanjenja aktivno zaposlene populacije, dohodak se smanjuje i opada stopa ekonomskog rasta (Rosa, 1982). Kritike su bile upućene i na veliku neefikasnost postojećih sistema socijalne sigurnosti kao što je zdravstvo, povećavanje nejednakosti zbog slabog pristupa i kvaliteta usluga, slaboj usmjerenosti programa i njihovom pretjeranom nametanju što je ugrozilo individualne slobode, pretjeranoj birokratizaciji i regulaciji itd. Navedenim kritikama treba dodati i promjene koje su se dogodile u političkoj i javnoj filozofiji socijalne sigurnosti koje su odraz promjena u shvatanju blagostanja koja dijeli siromaštvo na „zaslužno i nezasluzeno“, i koje pod duhom preduzetništva promovise da bogati trebaju biti još bogatiji, kako bi siromašni bili manje siromašni.¹³

Rasprave oko budućnosti socijalne sigurnosti polarizovale su se i koncentrisale oko dva pristupa. Prvi pristup je pristup ekonomista koji ističu niz faktora koji dovode u pitanje postojeće sisteme socijalne sigurnosti. To su:

- socijalna sigurnost proizvodi nepoželjne sporedne efekte na ekonomske agregate, jer podiže cijenu rada, sužava investicije, a kako je zasnovana na platama, zbog smanjenja radne snage smanjuju se i prihodi, a zahtjevi za naknadama i izdacima zbog nezaposlenosti se povećavaju;
- doprinosi za socijalno osiguranje smanjuju potrebu za štednjom, veća je cijena kapitala, smanjuju se investicije, a time i potražnja za radnom snagom, što dovodi do iskazanih posljedica na socijalnu sigurnost;
- psiho-socijalne dimenzije socijalne sigurnosti odnose se na to da „profesionalizirani i birokratizovani oblici pomoći i podrške uvijek rezultiraju pogoršanjem problema koji se trebaju riješiti, ili bar stvaranjem novih problema“¹⁴.

---

¹² Republički zavod za statistiku, 2010.

¹³ Gretschnann, 1994.

¹⁴ Gretschnann, 1994: 182.

- socijalna sigurnost ima karakteristike alinirajuće institucije zbog načina na koji su organizovani fondovi i davanja u kojima ima malo prostora za građenje odnosa između korisnika i pružaoca usluga, za motivaciju i socijalno razumijevanje, nego se djeluje trenutno bez mnogo planiranja i predviđanja razvoja događaja.

Ovim raspravama treba dodati i shvatanja da socijalna sigurnost ugrožava slobode zato što prisiljava pojedince na osiguranje pojedinih rizika ne dajući im mogućnost izbora, da se s njom slabo upravlja jer nije prepuštena tržištu i konkurenciji, da je skupa i veliki teret nacionalnim ekonomijama, povećava troškove radne snage, uzrokuje nezaposlenost, sprečava traženje posla od strane nezaposlenih, jer im osigurava sredstva za egzistenciju, slabi štednju itd.

Drugi pristup smatra da treba štititi i razvijati socijalnu sigurnost, što proizilazi iz međunarodnog pristupa sadržanog u dokumentima Ujedinjenih nacija, Međunarodne organizacije rada i drugih programa koji sadrže potrebu osiguranja osnovne socijalne sigurnosti i izradu programa kojima se širi socijalna zaštita na cijelu populaciju, prema modalitetima koji su prilagođeni uslovima svake zemlje. Po ovom pristupu, konkurentnost preduzeća ne zavisi samo o visini troškova radne snage. Tu je i niz drugih faktora poput kvalifikovanosti zaposlenih, kvalitet upravljanja preduzećem, kvalitet i reputacija proizvoda, poštovanje i skraćivanje rokova isporuke, socijalna klima i motivacija zaposlenih itd. Troškove radne snage treba cjelovito posmatrati i treba sagledati dobitke od socijalnih davanja. Pored koristi koje imaju sami korisnici, socijalna sigurnost povoljno djeluje na životni standard, doprinosi poboljšanju zdravlja cjelokupnog stanovništva, sprečava pojavu zaraznih bolesti, instrument je valorizacije ljudskih resursa i faktor stabilizacije radne snage, podržava potrošnju i aktivnosti preduzeća u periodima recesije, smanjuje stope demografske reprodukcije i pogoduje uspješnosti obrazovnog sistema. Samo čovjek koji zna da je obezbijeđen, on i članovi njegove porodice, u slučaju nastupanja određenih rizika, može biti motivisan za stvaranje i razvoj. Svi ovi elementi doprinose ekonomskom i socijalnom razvoju, što obavezuje države da obezbjeđuju pokrivanje određenih troškova za socijalnu sigurnost, a ne da to bude prepušteno slobodnoj individualnoj inicijativi. Ekonomski napredak je uslovljen socijalnim napretkom i ima smisla ako ga prati socijalni razvoj .

Pored konstatovanja stanja o nesposobnosti postojećih sistema socijalne sigurnosti da se nose sa vlastitim unutrašnjim procesima promjena i utvrđivanja potrebe za prilagođavanjem promjenama u okruženju, rasprave su ponudile i nove prijedloge reforme koji se međusobno razlikuju po rasponu i dubini intervencije. Razlikuju se četiri modela i svaki od njih se koncentriše na određeni broj kritičnih činilaca.¹⁵

Prvi model je redukcija troškova i privatizacija i on je usmjeren na privatizaciju socijalnih rizika sa ciljem uspostavljanja privatnih profitnih osiguravajućih organizacija socijalnog osiguranja. Zatupnici ovog modela ukazuju na potrebu ponovnog uspostavljanja samoodgovornosti građana za

---

¹⁵ Isto

svoju socijalnu sigurnost, koja je postala suvišna u javnom socijalnom osiguranju.

Drugi model je „porez na mašine“ i nudi rješenje za nadomještaj izvora sredstava zbog smanjenja osnovice za doprinose za socijalno osiguranje. Uvođenjem poreza na mašine podijelio bi se finansijski teret demografskih i tehnoloških promjena između onih koji stiču lični dohodak i onih koji koriste kapital i tehničke subvencije, tj. korporativni prihod, oslanjanjem na kapital smanjio bi se pritisak na rad i proširila bi se osnovica prihoda socijalnog osiguranja.

Treći model je „garantovani socijalni prihod“ koji predstavlja novi tip politike održavanja prihoda na način da se razdvoje prava od plaćenog rada, a da se stvori cjelovita baza novog sistema socijalnog osiguranja. Direktnim davanjima u obliku socijalne plate, fiksirane u realnoj vrijednosti, bez testa provjere prihoda i stvarnog stanja obezbijedila bi se socijalna sigurnost nezavisno od rada.

Četvrti model je „solidarna akcija“ i on u prvi plan ističe nematerijalne načine ostvarivanja blagostanja kao što su psihološka, emotivna i afektivna podrška, obrazovanje, lična briga i sl. To bi omogućilo više samoodlučivanja i širu slobodu izbora u sferi socijalne sigurnosti.

Razvijene zemlje provodile su različite programe reformi u pojedinim sistemima socijalne sigurnosti kombinujući različite modele i prilagođavajući ih konkretnim uslovima.

SOCIJALNA SIGURNOST U REPUBLICI SRPSKOJ

RS, kao bivša socijalistička zemlja, ima naslijeđene programe socijalne sigurnosti iz vremena socijalizma poznate po širokim socijalnim pravima koja su kompenzirala ograničene političke slobode i relativno nizak životni standard. Začeci socijalnih programa vuku korijene iz vremena vladavine Austro-Ugarske krajem devetnaestog i početkom dvadesetog vijeka i primjene Bizmarkovog modela socijalnog osiguranja, te iz vremena Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Socijalistički režim obezbijedio je sigurnost radnog mjesta, snizio dohodovne i socijalne razlike, uveo besplatnu zdravstvenu zaštitu za sve, stambenu politiku pretvorio u socijalnu kategoriju obezbjeđujući visokosubvencionirane državne stanove, obezbijedio roditeljske privilegije kroz ekstezivna porodijska odsustva, bolovanje zbog njege djeteta, subvencionirano zbrinjavanje djece i ekstezivna prava u penzijskom i zdravstvenom sistemu.¹⁶ Nerazvijena socijalna zaštita bila je kompenzirana punom zaposlenošću i visokom zajedničkom potrošnjom.

Propast ukupnog socijalističkog poretka, građanski rat i njegove posljedice i uspostavljanje novih društvenih odnosa doveli su do niza društvenih promjena koje su proizvele potrebe za socijalnim reformama, posebno u područjima socijalne politike koja obezbjeđuju socijalnu sigurnost stanovništva. Sistemi socijalnog osiguranja (zdravstveno, penzijsko, invalidsko i osiguranje za slučaj nezaposlenosti) suočili su se sa smanjenjem izvornih

---

¹⁶ Zrinščak, 2003.

prihoda, velikim prilivom novih korisnika zbog promjena u oblasti rada, privatizacije, povećanog siromaštva, žrtava rata, naslijeđenom sviješću o visokim socijalnim pravima i obavezi države da ih obezbjeđuje i glomaznim i neefikasnim administrativno-birokratskim aparatima i procedurama. U sistemu socijalne zaštite, koji je u ratu i postratnom periodu najvećim dijelom funkcionisao kroz humanitarnu pomoć, enormno se povećao broj korisnika bez prihoda i drugih vidova socijalne sigurnosti koji žive u siromaštvu, a ograničena sredstva iz budžeta jedinica lokalne samouprave bila su nedovoljna da odgovore i na najprioritetnije potrebe.

Bosna i Hercegovina za socijalnu sigurnost po osnovu socijalnog osiguranja troši 12,4% BDP (što je niže od prosjeka većine zemalja u okruženju) i ima visoke stope doprinosa koji se naplaćuje od zaposlenika, te komparativno nizak nivo koji se obračunava poslodavcima. U RS ukupna stopa doprinosa je 32,7% i u cjelosti je plaća zaposlenik. To je manje-više suprotno onome što nalazimo u zemljama EU, gdje su doprinosi poslodavca puno viši, nego doprinosi zaposlenika.¹⁷ Postojeća sredstva nisu dovoljna za redovno servisiranje obaveza ni u jednom sistemu socijalne sigurnosti i već godinama gomilaju se dugovi i podižu krediti za finansiranje osnovnih prava korisnika u svim sistemima.

Ovakvo stanje produkovalo je promjene i reformske procese u svim sistemima socijalne sigurnosti. Proces reformi praćen je nedostatkom jasnih ciljeva o neophodnim tranzicijskim promjenama kao što su: koliko je socijalna sigurnost socijalističkog sistema podložna transformacijama, koji model socijalne politike ili socijalnih režima je poželjno i moguće razvijati, da li se treba i u kojem stepenu privatizovati socijalna sigurnost, kako se odnositi prema socijalnim posljedicama tranzicije i kako one utiču na odvijanje svih društvenih procesa? Analiziranje svih ovih faktora zahtijeva poseban prostor, a rad je usmjeren na stanje koje postoji u sistemima socijalne sigurnosti (sistemima socijalnog osiguranja) u RS i kako to stanje utiče na ukupan društveni razvoj. Pregled stanja biće dat po sistemima socijalne sigurnosti. Socijalna zaštita nije uključena u ovaj rad.

STANJE U SISTEMU ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA

Zdravstveni sistem u RS zasniva se na principima socijalnog osiguranja za rizik bolesti, koje se finansira kroz doprinose za zdravstveno osiguranje koje uplaćuju zaposleni, služba javnog zapošljavanja u ime nezaposlenih lica, Fond za penziono osiguranje u ime penzionisanih lica, Budžet RS za korisnike boračko invalidske zaštite, izbjegla i raseljena lica i ustanove socijalne zaštite za korisnike ovog sistema. Dvije grupa prava se ostvaruju u ovom sistemu: pravo na novčanu naknadu za vrijeme privremene spriječenosti za rad usljed bolesti i prava na zdravstvenu zaštitu. U Tabeli broj 1 dat je prikaz kretanja osiguranih lica od 2008. do 2013. godine.

---

¹⁷ Bartillet, 2013.

Tabela br. 1: Osiguranici u sistemu zdravstvenog osiguranja

Godina	Osigurana lica			
	Ukupno	Aktivni osiguranici	Drugi osiguranici (penzioneri, poljopr. nezaposlena lica, korisnici boračko invalidske zaštite itd.)	Članovi porodice osiguranika
2008	963.552	198.675	401.256	363.621
2009	1.025.518	251.831	390.154	383.533
2010	949.369	245.095	345.110	362.164
2011	937.877	219.316	353.222	360.339
2012	928.561	211.814	363.569	353.178
2013	910.958	202.413	372.793	335.752

Izvor: Fond zdravstvenog osiguranja RS

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine Republika Srpska ima 1.326.991 stanovnika, od čega je 69% obuhvaćeno obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Ostali građani najvećim dijelom su neosigurana lica (lica koja rade u neformalnoj ekonomiji, samostalno zaposlena lica koja ne plaćaju doprinos, poljoprivrednici itd.) ili u manjem broju imaju osiguranje kod drugih nosioca osiguranja. Posljednjih pet godina permanentno opada broj osiguranih lica, posebno aktivnih osiguranika, a raste broj osiguranika penzionera i nezaposlenih lica. Drugi osiguranici plaćaju zdravstveno osiguranje po nižim stopama, tako da je priliv sredstava u zdravstveni fond umanjen po dva osnova: smanjenjem broja aktivnih osiguranika (zaposlenih) i manjim uplatama ostalih osiguranika. Prosječan prihod po zaposlenom osiguraniku je oko 175,00 KM, po penzioneru oko 6,00 KM, a nezaposlenom 21,00 KM. Razliku doprinosa izdržanih kategorija niko ne snosi. Značajno je prisutna i pojava da preduzeća koja imaju poteškoće u poslovanju ne izvršavaju svoje obaveze uplaćivanja doprinosa za svoje radnike, čak i zdravstvene ustanove, što se sve negativno odražava na efikasnost sistema da prikuplja sredstva iz doprinosa za zdravstvenu zaštitu i da servisira obaveze.

Tabela br. 2: Prihodi Fonda zdravstvenog osiguranja RS u hilj. KM

Vrste izvora	2010	2011	2012	2013	2014
UKUPNO	483.840	547.728	549.857	529.470	548.717
Osiguranje zaposlenih	401.539	463.312	460.037	434.842	441.442
Osiguranje poljoprivrednika	1.785	1.675	1.439	1.552	3.624
Osiguranje penzionera	28.690	17.834	15.734	7.057	5.439
INO osiguranja	7.403	16.793	26.778	20.447	29.580
Budžet RS i ostali organi (osiguranje izbjeglih i raseljenih lica, korisnika boračko invalidske zaštite, nezaposlenih, korisnika socijalne zaštite, doprinosi, participacija)	441.667	427.815	428.174	564.882	68.630

Izvor: Fond zdravstvenog osiguranja RS

Ukupni prihodi Fonda od 2012. godine opadaju i to prihodi iz Budžeta RS namijenjeni za osiguranje korisnika, kao i prihodi iz doprinosa za osiguranje korisnika penzija. Učešće ovih korisnika osiguranja među ukupnim osiguranicima bez članova porodice je preko 41%, a ukupnim prihodima u 2014. godini je samo 13%.

Stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje u RS iznosi 12% na lična primanja koja podliježu plaćanju poreza na dohodak. Za ostale kategorije nosilaca osiguranja definiše se posebna osnovica, na primjer za nezaposlena lica je 20% prosječne bruto plate u Republici. Podaci o prihodima Fonda zdravstvenog osiguranja u tabeli broj 2, a podaci o rashodima u Tabeli br. 3.

Tabela br. 3: Rashodi Fonda zdravstvenog osiguranja u hilj. KM

Vrsta rashoda	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ukupno	510.313	538.610	573.725	615.934	663.838	665.743
Primarna zdravstvena zaštita	145.836	538.610	573.725	171.708	180.967	183.263
Sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita	250.509	259.138	272.924	295.065	309.136	311.431
Lijekovi na recept	52.783	65.444	77.618	90.198	93.824	90.418
Ortopedske sprave i pomagala	13.338	9.220	8.517	9.374	9.318	9.291
Prevoz u bolnicu	1.583	1.522	2.104	1.295	2.640	2.765
Ostali oblici zdravstvene zaštite	1.714	1.178	1.108	1.919	7.223	3.931
Sredstva za poboljšanje uslova rada u zdravstvu, provođenje reforme i akreditacije	11.360	3.579	6.814	6.596	10.431	6.854
Naknade plata za vrijeme privremene nesposobnosti za rad	9.348	11.779	12.526	11.870	12.681	10.232
Troškovi sprovođenja zdravstvenog osiguranja	18.929	21.136	20.479	22.367	28.404	16.993
Ostali rashodi	4.913	4.849	5.413	5.543	9.214	30.676

Izvor: Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske, objavljeno u Statističkom godišnjaku RS za 2014. godinu

Najveći dio sredstava odlazi za finansiranje sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite (oko 47%), sa tendencijom stalnog rasta troškova i gomilanja gubitaka. Iskazani nesklad između prihoda i rashoda (tabele 2 i 3) pokazuje da je samo u 2013. godini razlika u prihodima i rashodima 136 miliona ili oko 30% rashodi su veći od prihoda i da se svake godine akumulirao gubitak od preko 100 miliona KM.

Svih proteklih godina zdravstveni sistem u RS nalazi se u procesu intenzivnih promjena. Ključni problemi koji su identifikovani u oblasti obaveznog zdravstvenog osiguranja su:

- Nestabilni izvori finansiranja, sa visokim procentom neusklađenosti prihoda i rashoda,
- Visok procenat neosiguranog stanovništva,

- Visok procenat nezadovoljstva osiguranika obimom i sadržajem prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, uslovima liječenja i dostupnošću zdravstvene zaštite,
- Izraženo nezadovoljstvo zdravstvenih ustanova zbog nedostatka finansijskih sredstava za pružanje zdravstvenih usluga,
- Izražena pojava da pacijenti kupuju lijekove, sanitetski materijal i dr. za vrijeme bolničkog liječenja.

Najznačajnije promjene u ovom sistemu u odnosu na raniji period su uvođenje dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja i razvoj privatnog zdravstvenog sektora. Dobrovoljnim osiguranjem bave se privatne osiguravajuće kuće osiguravajući različite rizike. Korisnici obaveznog zdravstvenog osiguranja mogu koristiti zdravstvene usluge u 63 konsultantsko-specijalističke privatne službe, dijagnostičko-terapijske usluge u 27 službi i hirurške usluge u četiri privatne bolnice, jer su sa njima ugovoreni aranžmani i korišćenje usluga.¹⁸ Takođe, paket prava je redukovan, a mjere uštede postoje i u formi participacije u troškovima zdravstvene zaštite. Suštinske izmjene u načinu finansiranja zdravstva do sada nisu učinjene, niti su razvijene strategije prevazilaženja naraslih i nagomilanih problema. Socijalna sigurnost po osnovu rizika bolesti je vrlo ranjiva i u postojećim uslovima doprinosi negativnim ekonomskim, ali i političkim trendovima i opštoj nestabilnosti razvoja Republike Srpske.

STANJE U SISTEMU PENZIJSKO-INVALIDSKOG OSIGURANJA

Penzijski sistem predstavlja skup pravnih normi, administrativnih i finansijskih aranžmana kojima se regulišu najrašireniji i najznačajniji socijalni rizici: starost, invalidnost i gubitak hranitelja. To su rizici koji se mogu dogoditi svima, zbog čega je javnost izuzetno zainteresovana za funkcionisanje ovog socijalnog osiguranja. Penzijsko i invalidsko osiguranje u RS funkcionišu kao jedinstven sistem zasnovan na svojevrsnom međugeneracijskom sporazumu kojim se popunjavaju praznine u prihodima u starosti kod velikog broja ljudi kad ne mogu zarađivati. Takođe, to je i svojevrsan vid pojedinačne i kolektivne štednje kojom se utiče na individualno i društveno blagostanje. Kroz njega se odvija vertikalna i horizontalna redistribucija dohotka, što „doprinosi ostvarenju socijalne pravde, otklanjanju i ublažavanju siromaštva, te unapređenju socijalne kohezije unutar društva“¹⁹.

U RS funkcioniše model penzijskog osiguranja koji je vezan za plate, odnosno za doprinose koji osiguranici plaćaju tokom radnog vijeka. Stopa penzijsko-invalidskog osiguranja je 18,5% na sve prihode na koje se plaća porez na dohodak. Doprinos za penzijsko osiguranje u decembru 2014. godine plaćao je 36.941 nosilac osiguranja za 280.511 osiguranih lica. U odnosu na 2013. godinu to je više za 4.244 osigurana lica uz

---

¹⁸ Fond zdravstvenog osiguranja RS, 2015

¹⁹ Puljiz, 2005:172.

istovremeno smanjenje za 2.874 nosioca osiguranja. Broj osiguranika u odnosu na broj korisnika ili stopa zavisnosti je 1,12.²⁰

Broj korisnika prava u penzijskom sistemu konstantno raste zbog demografskih promjena, prijevremenog penzionisanja, velikog učešća invalidskih penzija i nepovoljnih trendova u zapošljavanju. U tabeli br. 4 dat je prikaz broja penzionera u poslednjih pet godina.

Tabela br. 4: Korisnici prava u penzijskom sistemu

Vrsta prava	2010	2011	2012	2013	2014
UKUPNO	226.285	232.756	238.576	244.684	249.279
Korisnici starosne penzije	109.494	114.982	120.567	126.375	131.328
Korisnici invalidske penzije	40.947	41.407	41.440	41.315	40.781
Korisnici porodične penzije	75.844	76.367	76.194	76.641	76.835
Korisnici ostalih prava			375	353	335

Izvor: Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS, Statistički bilten

Udio korisnika starosne penzije je u posljednjoj posmatranoj godini dostigao 52,68% ukupnog broja korisnika i rast je permanentan. Udio korisnika porodične penzije je 30,26%, sa stalnom blagom tendencijom rasta, dok broj korisnika invalidske penzije ima trend blagog smanjenja i udio je sa 17,37% u 2012. godini smanjen na 16,36 u 2014. godini. Učešće korisnika sa 40 godina staža osiguranja u strukturi svih korisnika je nisko (8,16), a prosječna starost korisnika starosne penzije na dan ostvarivanja prava je 58,24 godina, a invalidske penzije 49,82 godinu. Prosječna samostalna penzija u decembru 2014. godine iznosila je 337,62 KM i u odnosu na prosječnu platu to je 40,82%.

Prihodi Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja u proteklih pet godina dati su u Tabeli br. 5. Strukturu prihoda Fonda čine prihodi iz doprinosa i transferi iz Budžeta RS za podršku likvidnosti Fonda. Ukupni prihodi Fonda učestvuju sa 10, 22% u BDP, a izvorni prihodi iz doprinosa sa 8,36%.

Tabela br. 5: Prihodi Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja RS u hilj. KM

Prihodi	2011	2012	2013	2014
UKUPNO	926.414	875.759	895.643	929.808
Prihodi po osnovu doprinosa	732.012	711.759	732.570	736.816
Prihodi transfera iz Budžeta RS	193.000	156.000	156.000	185.000

Izvor: Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS, Statistički bilten

²⁰ Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS, 2005.

Posljednje tri godine ukupni prohodi Fonda permanentno rastu i to oba izvora. Priliv prihoda omogućava redovnu isplatu prava korisnicima ovog sistema u postojećim iznosima koja u poređenju sa visinama prava u zemljama okruženja su najniža. Rashodi samo za penzije u 2013. godini iznosili su 887.009.000, KM, što iznosi 99% ukupnih prihoda.

Usporeni privredni rast, demografske promjene, promjene u oblasti rada i porodice, privatizacija, povećana nezaposlenost itd. doveli su do povećanja javnih penzijskih troškova i nemogućnosti postojećih sistema da realizuju utvrđena prava. Zbog toga je RS, kao i mnoge zemlje u svijetu, bila prisiljena da stalno radi na reformi sistema kako bi se smanjili javni penzijski troškovi, otvorile nove mogućnosti penzijskog osiguranja - razvile komplementarne, privatne obavezne i dobrovoljne šeme koje povećavaju individualnu odgovornost građana za socijalnu sigurnost i smanjuju ulogu države u penzijskom osiguranju. Period od 2010. do 2012. godine bio je posebno kritičan u sistemu penzijskog osiguranja RS i tada je bila ugrožena stabilnost i dugoročna finansijska održivost. Reforma ovog sistema dovela je do novih zakonskih rješenja koja po svojim odlikama omogućavaju dalje provođenje parametarske reforme čiji je opšti cilj poboljšanje *racia* zavisnosti, aktuarski pravednija preraspodjela, uz održavanje elemenata socijalnog karaktera, uvažavanje ekonomskih i demografskih pretpostavki, tj. realnosti, stimulisanje dužeg rada i obezbjeđenje zaštite pojedinih kategorija i osnovnih prava u skladu sa evropskim standardima.²¹

Ključne promjene učinjene u sistemu proteklih godina obuhvatale su:

- Povećanje efektivne starosne granice za odlazak u penziju, sa sadašnjih 57,0 godina za muškarce i 55,3 godine za žene, na 63 godine i to postepeno u periodu od 2012. do 2018. godine. Dalje promjene zahtijevaće postepeno povećanje granice za ostvarivanje starosne penzije sa 65 na 67 ili 68 godina;
- Izdvajanje iz penzijskog fonda svega što je bilo sa posebnim penzijskim stažom, tako da su u sistemu ostali samo korisnici radom stečenog prava i izvedene (porodične) penzije;
- Promjena načina indeksacije penzija prema „švajcarskom“ modelu (50% plate, 50% troškovi života),
- Uvođenje bod sistema kod obračuna penzije uz prihvatanje ekonomski realne stope zamjene od 70% (1,75% x 40 godina) za puni radni staž od 40 godina.²²

Dalji prijedlozi na poboljšanju sistema odnose se na destimulaciju ranijeg odlaska u penziju (umanjenje penzije za 5% za svaku godinu ranijeg odlaska), povećanje broja uplatilaca u penzijski sistem prema radno sposobnom stanovništvu sa sadašnjih 33% na 50% do 2050. godine odnosno na 70% do 2080. godine, stimulacija ostanka u radu, poboljšanje odnosa broja zaposlenih i penzionera, usklađivanje penzija sa troškovima života, uvođenje poljoprivrednika u obavezno osiguranje itd.

---

²¹ Šljivar, Tomaš, 2013.

²² Isto.

OSIGURANJE NEZAPOSLENIH

Osiguranje za rizik nezaposlenosti omogućava nadomještaj prihoda i obezbjeđenje socijalne sigurnosti u slučaju rizika ostanka bez posla. Za korišćenje beneficija iz ovog sistema potrebno je da se ispune uslovi koji se tiču uzroka nezaposlenosti i dužine radnog staža, odnosno uplate doprinosa. Visina i dužina isplate novčanih naknada regulisani su nacionalnim zakonodavstvom. U RS organizacione, stručne i administrativne poslove iz osiguranja za slučaj gubitka posla obavlja javna služba Zavod za zapošljavanje, a sredstva se obezbjeđuju iz doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti čija stopa je 1% na na lična primanja koja podliježu plaćanju poreza na dohodak. Prava na osnovu ovog osiguranja su novčane naknade, zdravstveno osiguranje i penzijsko invalidsko osiguranje. Prvo pravo je direktno u funkciji osiguranja sredstava za izdržavanje, a druga dva prava su dio ukupnog sistema socijalne sigurnosti ljudi koji ostanu bez posla. Minimalni uslovi za ostvarivanje prava je neprekidan staž osiguranja od osam mjeseci u posljednjih 12 mjeseci ili sa prekidima u posljednjih 18 mjeseci. Dužina uživanja prava je u zavisnosti od dužine staža osiguranja i iznosi od mjesec dana do 12 mjeseci. Visina naknade iznosi 35% ili 40% od prosječne plate osiguranika u posljednjih tri mjeseca, a prema dužini staža osiguranja. Pored prava za nezaposlene, sredstva iz doprinosa se koriste za servisiranje svih aktivnosti u programima za nezaposlene. U Tabeli br. 6 dat je prikaz korisnika i sredstava novčanih naknada osiguranja u slučaju nezaposlenosti.

Tabela br. 6: Novčane naknade za nezaposlene

Godina	Broj korisnika	Sredstva u KM
2012	1.743	14.299.985,00
2013	2.579	17.762.385,00
2014	2.028	14.867.290,00

Izvor: Zavod za zapošljavanje Republike Srpske

Broj korisnika u posljednjih pet godina kreće se od 1.700 do 2.500. Nema ustaljenih tendencija u kretanju broja korisnika, a visina realizovanih sredstava je u neposrednoj vezi sa brojem korisnika.

Promjene u samom sistemu osiguranja išle su u pravcu pooštavanja uslova za ostvarivanje prava na naknade, smanjena je visina i ograničeno vrijeme isplate u skladu sa nastojanjima da nezaposleni aktivno traže novi posao. Promjena u politici prema nezaposlenima podrazumijeva uvođenje aktivnih mjera zapošljavanja (podsticajne mjere, pomoć prilikom zapošljavanja, upošljavanje, ulaganje u ljudski kapital), a pasivne mjere (naknade, osiguranja) gube na značaju i služe politici aktivnih mjera.

Pored javne službe za zapošljavanje, postoji mogućnost osnivanja privatnih agencija za zapošljavanje kako bi se postigla konkurentnost i efikasnije zapošljavanje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Korjenite i sveobuhvatne promjene koje su se desile u postkomunističkim zemljama zahvatile su i oblast socijalne sigurnosti na način da se ugrozio osjećaj čovjeka da može biti siguran u svoju ekonomsku,

socijalnu i društvenu poziciju, siguran i za svoju porodicu, jer postojeći mehanizmi socijalne sigurnosti nalaze se u krizi i trpe višestruke promjene koje ugrožavaju postignuti status i održivost ovih sistema. Teška fiskalna i politička iskušenja ugrožavaju bazičnu strukturu socijalne sigurnosti koja se razvijala od kraja 19. vijeka do devedesetih godina 20. vijeka. Aktuelne ideje o prevazilaženju krize i budućnosti socijalne sigurnosti razlikuju se od od jedne do druge zemlje, ali glavni cilj je identičan kod svih: sistemi socijalne sigurnosti moraju zaštititi građane od gubitka prihoda u slučaju nastanka rizika bolesti, nezaposlenosti, starosti, invalidnosti i gubitka hranioca. To se čini putem naknada i programa javne podrške koji uključuju čitav niz različitih socijalnih usluga.

Razvijena društva svoj uspjeh mjere prema sposobnostima čuvanja ljudskog dostojanstva, socijalnoj uključenosti i socijalnoj koheziji i dostignuti ekonomski napredak je istinski samo ako ga slijedi i socijalni napredak. Povoljni društveni uslovi, mogućnost života i rada, samorealizacije, stvaralaštva i napredovanja razvijaju svijest i osjećanje sigurnosti u uslovima brzih promjena. Zato i društvo RS mora naći načine uspješne transformacije postojećih sistema socijalne sigurnosti na način da će očuvati njihove ključne vrijednosti, poboljšati upravljanje i učiniti ih finansijski održivim. Reforme su bolne, teško se sprovode, ali su neminovne. Ako su razvijeni sistemi mjera koji štite uslove života i rada, utoliko se lakše podnose nepovoljne posljedice promjena, povremenih rizika i ugroženosti i širi krug ljudi koji sa izvjesnošću očekuje svoju budućnost, što svaki društveni razvoj mora da vrednuje.

SOCIAL SECURITY AS A CHALLENGE AND A FACTOR OF SOCIAL DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Assistant professor Mira Ćuk PhD

Abstract: Security is a general cultural and ethical value, which is directly correlated with the social development. The need for security is among the basic needs and prevails over justice, freedom and equality in crises and situations without perspectives. Social development in transitional conditions carries numerous challenges and risks that lead to loss of perspective and increased level of insecurity in all areas of personal, family and social life. An organized and systematic response of modern societies to possible risks includes social security systems whose development indicates the level of social development of a country.

In the recent decades, there have been extensive debates in all countries concerning social security. These debates emphasize two approaches. The first approach is about the crisis in social security and it criticizes the crisis: it is too expensive and it is a huge burden for national economies; it increases labor costs; it reduces the competitiveness and endangers freedoms. The second approach considers social security an expression of collective solidarity founded on redistribution of income that achieves great economic profits as it influences in a favorable way the standard and health of the population. It is an instrument of valorization of human resources since it stabilizes the labor force and improves the efficiency of educational system.

The Republic of Srpska – a developing country in transition – is facing extensive issues in maintaining the existing social security systems. There are difficulties in implementation of reforms and they are moving towards supporting personal responsibility for its own income and social security, provision of greater authorizations for market mechanisms and implementation of programs of structural adjustments, which necessarily include reduction of public expenses. The work provides an overview of biggest issues in the functioning of social security system and effects of

implemented reforms, indicating the significance of social security for the development of the Republic of Srpska.

Key words: *social security, social security systems, reforms, social development.*

LITERATURA

1. Bartlett, W. (2013): *Analiza podataka u oblasti politika socijalne zaštite i inkluzije u BiH*, Sarajevo: UNICEF, EU.
2. Euzeby, A. (1997): *Socijalna sigurnost: nužna solidarnost*, Zagreb: Revija za socijalnu politiku, svezak 4, br. 4, s.401-411.
3. Fond zdravstvenog osiguranja RS (2015): Saopštenja, očitano na <http://zdravstvo-srpske.org/> dana 03.03.2015. godine.
4. Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje RS (2015): *Statistički bilteni za 2014. i 2003. godinu*, očitano na <http://www.fondpiors.org/latinica/statistika/176> dana 16.02.2015.
5. Gretschmann, K. (1994): *Socijalna sigurnost u tranziciji*, Zagreb: Revija za socijalnu politiku br. 2, s. 179-188.
6. Zavod za zapošljavanje RS (2015): *Program rada za 2015*, očitano na http://www.zzzrs.net/index.php/o_nama/program_rada_javne_ustanove_zavod_za_zaposljavanje_republike_srpske_za/ očitano 05.03.2015.
7. Zrinščak, S. (2003): *Socijalna politika u kontekstu korjenite društvene transformacije postkomunističkih zemalja*, Zagreb: Revija za socijalnu politiku, god. 10, br. 2, s. 135-159.
8. Milosavljević, M. (1984): *Socijalna sigurnost u samoupravnom društvu*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
9. Pejanović, S. (2008): *Socijalna politika*, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
10. Puljiz, V. Bežovan, G. Šućur, Z. Zrinščak, S. (2005): *Socijalna politika*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet.
11. Republički zavod za statistiku (2009): *Republika Srpska u brojkama*, Banja Luka.
12. Republički zavod za statistiku (2015): *Preliminarni rezultati popisa stanovništva 2013*. Očitano na <http://www.rzs.rs.ba/> dana 15.02.2015.
13. Republički zavod za statistiku (2015): *Statistički godišnjak 2014*, očitano na <http://www.rzs.rs.ba/> dana 15.02.2015.
14. Rosa, J.J. (1982): *The World Crisis in Social Security*, San Francisco: Institute for Contemporary Studies.
15. Šljivar, B., Tomaš, D. (2013): *Reforma penzijskog sistema u RS*, očitano na www.revicon.info/dokumenti/pdf/doc/Bozana_Sljivar.pdf dana 06.03.2015.
16. Ujedinjene nacije (1948): *Opšta deklaracija o pravima čovjeka*, očitano na www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijalj.pdf, dana 12.02.2015.
17. Vidanović, I. (2006): *Rečnik socijalnog rada*, Beograd: Autorsko izdanje.
18. Vuković, D. (2005): *Socijalna sigurnost i socijalna prava*, Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
19. Vidanović, I. (2006), *Rečnik socijalnog rada*, Beograd: Autorsko izdanje.
20. Vuković, D. (2005), *Socijalna sigurnost i socijalna prava*, Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.